

Структурно-функціональна модель процесу праці як основа уніфікації інформування і комунікацій в управлінні

У даній публікації запропоновано концептуальну структурно-функціональну модель процесу праці як основу уніфікації інформування і комунікацій в управлінні, що побудована на основі концепцій економічної теорії, теорії управління і теорії організації, описана в економічних категоріях, поняттях та виступає як несуча уніфікована конструкція концептуального моделювання. Вона може бути інтерпретована як модель наукового процесу, модель виробничого процесу незалежно від технологічної специфіки, бізнес-процесу, для опису дискретних і безперервних процесів тощо; як опис процесу створення споживчої вартості, дана модель може бути інтерпретована як інтегративна соціально-економічна система.

This publication suggests conceptual structural and functional labor process model as a basis for the unification of information and communications in management which is based on the concepts of economic theory, management theory and organization theory, described in economic categories, notions and is treated as a unified conceptual construction of conceptual modeling. It may be interpreted as a scientific process model, production process model regardless of the technological specificity, business process, for the description of discrete and continuous processes etc.; as a description of the consumer value creation process, this model may be interpreted as an integrative socio-economic system.

Ключові слова: управління, процес праці, концептуальна структурно-функціональна модель процесу праці.

Постановка проблеми. Трансформація індустріальної ери в еру інформаційних послуг, становлення нового технологічного способу виробництва на основі інформації та знань докорінно змінюють структуру економіки, місце і роль людини та її праці і більше, ніж будь-коли, потребують якісних змін в технології управління. Головною проблемою більшості підприємств є як-

ість менеджменту та рівень забезпечення релевантними інформаційними ресурсами, виробами і продуктами.

Недостатнє наукове та практичне опрацювання визначеної проблеми, з одного боку, і постійно зростаюче значення релевантної управлінської інформації для ефективного функціонування підприємства, з іншого, визначає актуальність теми публікації та обґрунтовує потребу застосування специфічних моделей та методів у практиці вітчизняного менеджменту.

Проблемам управління, інформування керівників підприємств, інформаційного та комунікаційного менеджменту, створення і використання інформаційних систем, економічним питанням інформаційної діяльності присвячені праці таких зарубіжних авторів, як Р. Баззел, Р. Бенджамінг, С. Бір, Р. Браун, К. Вайзман, Н. Вінер, Б. Голдстайн, Д. Давенпорт, Дж. Картер, Д. Кокс, Д. Маккарті, К. Маршал, Р. Нолан, М. Нотовідігро, М. Паркер, Ш. Паффер, Г. Попель, Дж. Уорд, С. Чарльз, К. Черрі та ін.; серед російських та українських науковців подібними питаннями займалися Р. Абдулаєв, Т. Алімова, Е. Афанасьєв, Е. Балашов, Я. Берсуцький, І. Благун, В. Бондар, Г. Бритченко, В. Буєв, В. Версан, Е. Вілкас, Е. Волков, Ю. Горський, В. Громов, А. Денісов, О. Дьомін, В. Загорський, Г. Захарчин, Г. Калитич, Ю. Канигін, А. Коломнін, О. Лесюк, Е. Маймінас, В. Матвєєв, М. Мелкумян, В. Новак, В. Овчинников, Ю. Пахомов, Д. Пузанков, Ю. Симоненко, Ю. Сосін, В. Топіха, А. Чухно, В. Ярошенко та ін. Їхні наукові підходи відрізняються здебільшого ступенем повноти врахування тих чи інших груп факторів, які повинні братися до уваги при управлінні підприємствами, і за допомогою яких оцінюється вплив на ефективність їх діяльності. При цьому, відсутність єдиного теоретичного підходу до дослідження проблем управління інтегративною соціально-економічною системою підприємства ускладнює їх аналіз і спричиняє відсутність дієвих практичних рекомендацій щодо вдосконалення інформування та комунікацій в економічних об'єктах.

Метою даної статті є розроблення концептуальної структурно-функціональної моделі процесу праці як основи уніфікації інформування і комунікацій в управлінні з метою створення методологічно-організаційних основ для проектування уніфікованих інформаційно-керуючих систем

(УІКСУП) для промислових підприємств, організацій, бізнесу і науково-виробничих комплексів.

Результати. Вивчаючи працю як основу конкурентних відносин, зауважимо, що її продуктом виступає товар або послуга, як єдність споживчої вартості і вартості, так і процес виробництва товару повинен бути єдністю процесу праці і процесу створення вартості.

Далі в системі процес, взятий у цілому, розглядається як єдність процесу виробництва та процесу обігу; процес виробництва стає опосередкованою ланкою в процесі обігу і навпаки.

Іншими словами, процес праці виступає як динамічний процес, в якому в часі і просторі відбувається кругообіг його складових частин-факторів, компонентів, що підлягає канонічній послідовності руху (топології) і взаємодії часткових процесів та виступає основою створення матеріальних (і нематеріальних) благ.

Праця – свідома, доцільна діяльність людей, в процесі якої вони видозмінюють зовнішню природу, опосередковують, регулюють і контролюють обмін речовин між людиною і природою, водночас змінюючись і вдосконалюючи себе. Простими елементами праці, як відомо, є три: людина (власне праця, засоби і предмети праці. Предмети і засоби праці виступають як засоби виробництва. Саме в процесі праці людина досягає власної свідомої цілеспрямованої мети, яка визначає спосіб і характер дій (технологія) і якій вона (людина) підкоряє власну волю. Основними структурними елементами праці є її різноманітні види [1].

Особливим видом праці є управлінська праця – розумова діяльність, яка здійснюється в межах матеріального і, передусім, "інтелектуального" виробництва, і характеризується витратою та одночасним, здебільшого розширеним, відтворенням її розумових, організаторських та інтелектуальних здібностей і характеристик¹.

Наведені положення є важливими для подальшого розуміння структури та елементного складу процесу праці, управління і структурно-

¹ Продуктивність управлінської праці – характеристика рівня витрат на одиницю діяльності системи управління (зростає через підвищення рівня інформатизації).

функціональної концептуальної моделі. Особливу тут роль ми надаємо управлінській праці та підвищенню ефективності її інформування. Згрупуємо ці елементи таким чином, щоб їх взаємозв'язки і взаємодії в часі і просторі стали очевидними: цілі процесу праці; товар як єдність споживчої вартості і вартості; процес виробництва товару як єдність процесу праці і процесу створення вартості; процес праці як єдність процесу виробництва і процесу обігу, в якому процес виробництва стає опосередкованою ланкою в процесі обігу і навпаки; спосіб і характер дій працівника (технологія виробництва); цілеспрямована діяльність або сама праця; предмети праці; засоби праці; підпорядкування волі працівника свідомо поставленій меті процесу праці; управління процесом праці як антипод дезорганізації і хаосу.

Передостанній із перерахованих елементів процесу праці – підпорядкування волі працівника свідомо поставленій меті – в певних умовах зазнає специфічного розвитку [2, С. 342].

Геніальний за простотою і повнотою, за можливостями та історично неминущою універсальністю, опис процесу праці та управління ним виявляється благодійною підставою для формування структурно-функціональної моделі на певному рівні абстракції.

Розглянемо можливий шлях опису такої моделі, як основи уніфікації.

Спробуємо насамперед проаналізувати взаємозв'язки і взаємодії елементів:

а) цілі процесу, товар як єдність споживчої вартості і вартості; процес як єдність процесу праці та процесу створення вартості; процес як єдність процесу виробництва та процесу обігу.

Всі ці елементи тяжіють один до одного в силу своєї приналежності до сфери безпосереднього здійснення цілей процесу; при цьому фази виробництва та обігу є тим реальним втіленням єдності, в якому в просторі і часі відбувається процес виробництва благ, створення вартості; з'являється товар як споживча вартість і вартість як мета обігу;

б) спосіб і характер дій, особисті і речові елементи процесу складають сукупність, що об'єднує в силу спільності їхнього призначення як факторів, які забезпечують можливість досягнення цілей системи;

в) управління виступає як дійсна умова функціонування процесу праці і "... виконує загальні функції, що виникають з руху виробничого організму на відміну від руху його самостійних органів ... " [2, С.342].

Тут, на нашу думку, важливе значення має концепція академіка П.К. Анохіна про універсальну архітектуру будь-якої діяльності і подальшого заповнення цієї архітектури конкретними механізмами.

Три групи елементів взаємопов'язані і взаємодіють таким чином, як це показано на рис. 1, де описані контури простору з канонічною структурою, елементним складом, функціями і сферами причинно-наслідкових відносин.

Ми можемо сказати далі, що структурно-функціональна модель процесу праці, побудована на основі концепцій економічної теорії, теорії управління і теорії організації, описана в економічних категоріях, поняттях, виступає для нас як несуча уніфікована конструкція концептуального моделювання – тобто, як мета, яка, як закон (закономірність, принцип) вимагає підпорядкування собі і застосування адекватних методів дослідження.

Праця – це завжди процес обміну, тому є інформаційною за суттю. Якою діяльністю ми б не займалися, ми будемо інформативними як за формою, так і за змістом (тільки форми її представлення різні), а інформація як результат праці утворюється через обробку даних (первинних). Коли ми прагнемо керувати чимось, ми, прикладаючи працю (фізичну, розумову), виробляємо вторинну, управлінську інформацію. Це – перша аксіома праці, як інформаційного процесу.

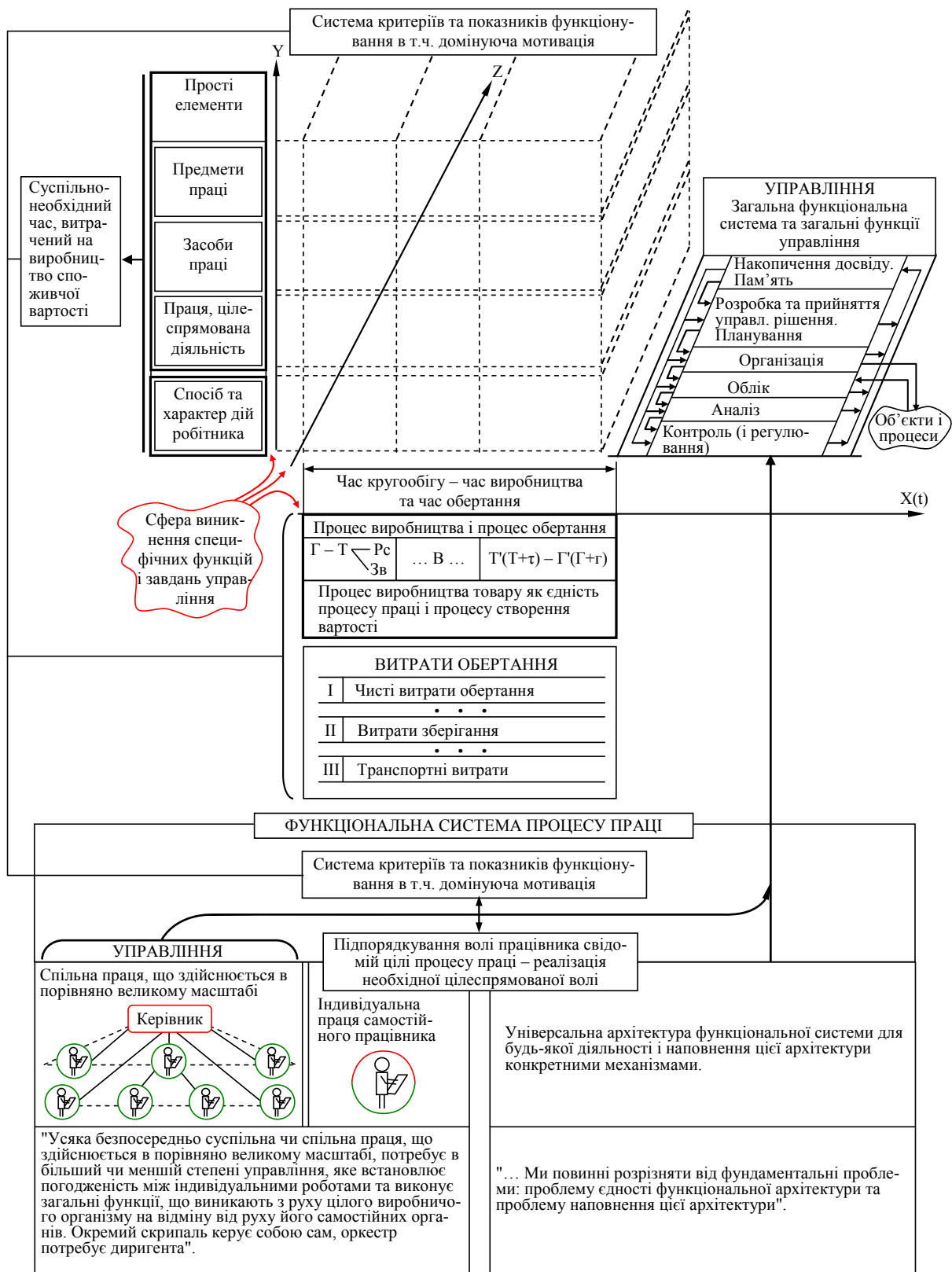

Рис. 1. Концептуальна структурно-функціональна модель системи управління як основа уніфікації

Праця як об'єктивний процес створення матеріальних і нематеріальних благ підпорядковується закону інформаційної взаємодії: створення первинної інформації завжди обумовлює вторинну управлінську інформацію, і сама праця відбувається тільки на її основі (праця – завжди виробництво однієї інформації на основі іншої, тобто досвіду).

Праця починається з ідеї (інновації) і завершується споживанням продуктів праці. Ефективність такого складного процесу базується на знаннях (нагромадженому досвіді, вміннях тощо). Без знань немає результативної праці, неможливий розвиток – друга аксіома людської діяльності.

Праця завжди носить суспільний характер, оскільки реалізується за певних умов у певному ринковому конкурентному середовищі (і, як правило, для реалізації та обміну продуктами праці). Таке середовище визначається відповідним набором, сукупністю ресурсів, спроможних сприяти продуктивності праці. Праця тоді є продуктивною, коли її результати є суспільно корисними, цінними для суспільства – задовольняють його потреби.

Три взаємопов'язані сфери трудової діяльності демонструють інформаційний розподіл праці, кожний з яких потребує управління – науково-технічна, виробнича, обслуговуюча. Кожна з цих сфер оцінюється техніко-економічними показниками, параметрами і критеріями. Головним критерієм виступає продуктивність праці, яка має два напрямки щодо підвищення: енергетичний (ресурсний) та інформаційний (впровадження інформаційних технологій переконливо демонструє, що знаряддя праці стають обов'язковим атрибутом в технологічних процесах, оскільки створення необхідних людині продуктів праці можливе без них, як предметів, що виконують посередницькі функції при перетворенні вторинної інформації в первинну).

У концептуальній структурно-функціональній моделі процесу праці присутні наступні елементи і види свідомої діяльності:

X – встановлення та реалізація конкретних цілей і процесів;

Y – встановлення умов здійснення конкретних цілей і процесів (їх нормативно-технологічні параметри);

Z – управління та його загальні функції (накопичення досвіду, минулий досвід, пам'ять, прийняття управлінського рішення, в т.ч. планування, облік, аналіз, контроль і регулювання, організація).

Безумовно, тут важливе значення має функція накопичення досвіду, минулий досвід, пам'ять, що створюють фон для реалізації будь-якої іншої загальної функції, притому тим більше доцільної, ніж цей фон є багатограннішим і змістовнішим.

На рис. 1 абсциса ("X") представляє загальну часову шкалу всіх фаз процесу праці, ордината ("Y") – "особисті і речові фактори" і "спосіб перетворення", апліката ("Z") – "функції управління" цими фазами; це означає, що наш опис елементарного перетворення, припускаючи всезагальну взаємодію, взаємозв'язок елементів тривимірного простору, припускає тим самим і сферу дослідження елементарного перетворення.

Елементарне перетворення виступає як єдність керованої та керуючої систем, в якому керована система представлена абсцисою і ординатою (X, Y), а керуюча система – аплікатою рис. 1 (Z).

Поняття елементарного перетворення є семантично універсальним, по відношенню до будь-якого перетворення процесу праці може розглядатися як частковий випадок. Справді, рис. 1 може бути інтерпретований, наприклад, з однаковою роздільною здатністю як модель наукового процесу, як модель виробничого процесу незалежно від технологічної специфіки, бізнес-процесу, для опису дискретних і безперервних процесів тощо. Нарешті, рис. 1 як опис процесу створення споживчої вартості може бути інтерпретований як інтегративна соціально-економічна система² [3, 4, 5].

Сутність управління, його функції і специфіка визначаються задачами, які воно вирішує, а також предметом, засобами, продуктом (результатом). Як специфічний вид людської діяльності, воно виділяється в процесі суспільного розподілу праці і представляє здебільшого розумову, аналітичну роботу. Характерними параметрами управлінської праці є такі:

² Сукупність відносин керованої (об'єкт управління) і керуючої (суб'єкт управління) підсистем, які визначаються чітко визначеними цілями, засобами їх реалізації, умовами (нормативами, нормами, показниками, критеріями тощо), кругообігом фондів, ресурсами, запасами в певному конкурентному середовищі.

- мета – встановлення цілей (задоволення потреб) і вибір засобів їх досягнення, створення умов для оптимального вирішення проблем (див. рис. 1);

- об'єкти – люди (праця та її координація), процеси і соціально-економічні системи (організації);

- предмет – дані, інформація, знання для вдосконалення і розвитку відносин в процесі діяльності і управління СЕС для створення конкурентоспроможних товарів і послуг через адаптацію до середовища;

- засоби – техніка і засоби управлінської праці – довготривалі моделі, ЕОМ, ПК тощо;

- технологія – поєднання власне управлінської праці з предметами і засобами в просторі і часі (сукупність функцій, процесів, методів, процедур, систем тощо); характеристика: домінування комунікацій з людьми, аналітичний зміст, інформаційна природа, інтелектуалізація, різноманітність задач неструктурованого рівня;

- продукт праці – управлінський вплив, що активізує людей щодо досягнення цілей (якщо це вплив, то є середовище впливу – внутрішнє і зовнішнє; засоби, механізми впливу – методи; дії – процеси, функції); управлінські рішення, що забезпечують вдосконалення і розвиток; документально-інформаційна система, яка характеризує стан відносин суб'єкта і об'єкта управління.

Отже, керівники (менеджери) – це найважливіша частина соціально-економічної системи, її мозок (система, підсистема, компонент, елемент), які, займаючи певне місце (владу, повноваження, статус, права, обов'язки), здійснюють функції (процеси, функціональні комплекси задач і задачі управління), використовуючи методи, виконуючи ролі, аналізуючи та опрацьовуючи інформацію, приймають рішення, щоб, раціонально (оптимально) використовуючи ресурси, досягати поставлених цілей (місії, стратегії), забезпечуючи вдосконалення і розвиток.

Оскільки об'єкти, предмети, засоби і продукти управлінської праці виступають у вигляді інформації в різних формах, то інформування стає не тільки центральною функцією, а й головним ресурсом, активом успішної діяльності людини. Тому основними рисами менеджера в XXI столітті є:

глобальний стратег, інтелектуал, комунікатор, лідер, комерсант, арбітр, системний аналітик, психолог, адміністратор, новатор, консультант, оратор, експерт, організатор, актор, інтелігент [5].

Висновки. Таким чином, ми запропонували концептуальну структурно-функціональну модель процесу праці. В такій моделі, як у генетичному коді, з необхідною і достатньою повнотою повинні бути представлені контури, структура та основні елементи об'єкта управління як об'єкта дослідження (а також елементний склад суб'єкта управління для пристосування до умов зовнішнього середовища). Саме в цьому ми вбачаємо суть уніфікації.

Література

1. Белановский С. А. Факторы эффективности управленческого труда в промышленности / С. А. Белановский. – М. : Наука, 1988. – 167 с.
2. Маркс К. Полное собрание сочинений / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд.; тт. 1 – 50. – М. : Издательство политической литературы, 1955 – 1974.
3. Устенко А. О. Економіко-організаційні проблеми інформатизації управління : монографія / А. О. Устенко. – Тернопіль : Економічна думка. – 2002. – 247 с.
4. Устенко А. О. Інформатизація управління виробничими процесами : монографія / А. О. Устенко. – Івано-Франківськ : Факел, 2011. – 220 с.
5. Устенко А. О. Уніфікована інформаційно-керуюча система управління : монографія / А. О. Устенко. – Івано-Франківськ: Креатив, 2012. – 338 с.